

TNC-Aktuellt

Nr 3 1992 • Årgång 34 • Information från Tekniska nomenklaturcentralen • ISSN 039-8438

*God Jul och
Gott Nytt År!*

Rapport från den nordiska forskarkursen på Åland 1990

De föredrag som hölls på terminologikursen på Åland finns nu i bokform och kan rekvideras från TNC för 75 kronor. Priset täcker våra expeditons- och portokostnader. Publikationen innehåller 339 sidor och ingår i Nordterms publikationsserie.

Vi tror att den kan vara till nytta för alla med intresse för terminologi.

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:

Berit Björk
Åsa Holmér
Lena Nordlund
Lars Törnqvist

Prenumeration: Elisabeth Lindström

Postadress: Västra vägen 9 C, 171 46 Solna

Telefon: 08-735 85 25

Telefax: 08-27 32 86

Postgiro: 55 60 12-3

Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 3-4 nummer per år.
Eftertryck tillåts om källan anges.

På väg mot det nya Europa

Om man undantar den svenska kronans öden och äventyr så finns det idag två områden som dominerar intresset på tidningarnas förstasidor och i den svenska debatten; det ena är Europa, det andra är miljön. I båda fallen ställs det stora krav på att den terminologi man använder är den rätta, och TNC arbetar intensivt med att snabbt och säkert ta fram de hjälpmedel som behövs härför.

När det gäller närmandet till Europamarknaden har TNC, som vi nämnt tidigare, givit terminologisk service åt de översättare som arbetat på uppdrag av Delegationen för översättning av EGs regelverk, samtidigt som vi börjat lägga upp en termdatabas byggd på de termer och uttryck som kommit fram i arbetet. Ur basen har sedan tagits fram en basordlista och en frasordlista, båda avsedda som verktyg för översättarna. Största delen av EG-databasen har också publicerats för allmänheten på en CD-ROM-skiva, TERMDOK, som TNC gav ut under våren 1992. Förutom EG-databasen finns också bland skivans tio databaser ett utdrag på 230 000 termposter ur EGs egen databas EURODICAUTOM.

Arbetet med CD-ROM-mediet innebär inte att vi lämnat vår traditionella linje att ge ut ordlistor tryckta på papper. En speciell redaktion hos oss arbetar för närvarande för högt tryck med att slutbehandla materialet till en EG-ordlista, som vi hoppas skall komma från trycket i början av våren 1993. Den är baserad på översättningarna av EGs regelverk och kommer att innehålla ca 3 000 termposter, 1 000 fraser och 300 namn och förkortningar på organ inom EG.

När vi sammanställer en ordlista av detta slag, är det ofrånkomligt att materialet hämtats ur vår databas som den är uppdaterad vid en viss tidpunkt. Men arbetet med EG-översättningarna fortsätter och medför naturligtvis att vår databas hela tiden byggs ut med nytt material, samtidigt som felaktiga eller mindre användbara poster plockas bort. Sådant som inte kan hittas på CD-ROM-skivan eller i ordlistan kanske har kommit in i databasen sedan dessa publicerats.

En kontakt med vår termtjänst ger då automatiskt tillgång till alla våra databaser, dagsaktuellt uppdaterade.

Vi talade också om miljöområdet som mycket aktuellt, och så är utan tvivel fallet såväl i Sverige som i världen utanför. Men för att man skall kunna nå resultat inom området är det nödvändigt att man talar samma språk, och med samma språk menas att alla använder termer och definitioner som är klara och entydiga, vilket språk de än används i. Här tror vi att det behövs en stor arbetsinsats som spänner över hela det gigantiska miljöområdet, från vatten och luft till avfall och slutförvaring av radioaktiva ämnen. Förutom befintliga äldre ordlistor och annat underlag finns det en mängd material att arbeta med från den stora internationella miljökonferensen i Rio de Janeiro i som-

ras. TNC har fått anslag från Nordiska Rådet för att undersöka hur en miljöordlista skulle kunna byggas upp, baserad på de nordiska språken, och i denna förundersökning kommer även kontakter att tas med de Baltiska länderna.

Men miljö och Europa är inte allt, våra traditionella ordlistor lever vidare i högönsklig välmåga. Som läsarna vet har vi i år utökat vår skriftserie med en pappersordlista som vi arbetat fram på uppdrag av SIS-STG. Tillsammans med SIS-STG har vi också färdigställt en Transportordlista som kommer runt årsskiftet så nog rör det på sig.

Till sist vill vi önska alla våra läsare en riktigt god och väldefinierad jul från oss på TNC!

Staffan Ulvönäs

Termfrågor i urval

Dubbelkommando.

Definitionsfrågor

dubbelkommando

FRÅGA: En lastmaskin är försedd med dubbla uppsättningar manöverorgan, som används vid körning i olika riktningar. Företaget vill kalla detta för *dubbelkommando*, på engelska *dual control*. Enligt min uppfattning förutsätter *dubbelkommando* att båda uppsättningarna manöverorgan är i funktion samtidigt. Jag vill hellre använda uttrycket *alternative operator position* i det aktuella sammanhanget. Vad säger TNC?

SVAR: Vi har inte hittat någon strikt definition av *dubbelkommando*, men de beskrivningar som finns i uppslagsböcker m m avser system där två uppsättningar av manöverorgan är i funktion samtidigt, till exempel i flygplan. Förslaget *alternative operator position* är klart bättre i det aktuella sammanhanget.

foot-candle

FRÅGA: Vad är *foot-candle* för enhet och hur står den i relation till enheten *lux*?

SVAR: *Lux* är SI-enheten för belysningsstyrka och 1 lux är 1 lumen/m². *Foot-candle* är också en enhet för belysningsstyrka, men är inte en SI-enhet. 1 foot-candle är 1 lumen/ft². (1 ft²=0,09203 m².)

informatik

FRÅGA: Jag hittade en artikel om informatik i "Veckans Affärer". Är det en ny term? Hur definieras den?

SVAR: Termen *informatik* har funnits i svenskan i minst tjugo år. Informatik eller informationsvetenskap är en vetenskapsgren som avser information i allmänhet samt datorstödd insamling, bearbetning och överföring av information.

instruktion, regel och rutin

FRÅGA: Vad är det för skillnad på *instruktion*, *regel* och *rutin*?

SVAR: I "Svensk ordbok" definieras *instruktion* som 'anvisning (förklarande upplysning) om lämpligt tillvägagångssätt'. *Regel* används ofta om fastlagd bestämmelse för hur en viss handling ska utföras. Det är alltså

synonymt med *bestämmelse*, *föreskrift* och kan tolkas som mer bindande än instruktion. *Rutin* är 'fastlagd procedur som utförs mer eller mindre automatiskt i viss typ av situation', 'arbetsgång' eller liknande.

slitage och utmattning

FRÅGA: Jag tycker att *slitage* och *utmattning* är två helt olika termer, men några jurister är av en annan uppfattning. För mig är *slitage* något som pågår och *utmattning* kan sägas vara resultatet av en lång tids sliting eller påverkan från andra krafter. Kan ni definiera termerna?

SVAR: *Nöting* (med synonymen *slitage*) definieras i TNC 84 "Plast- och gummiteknisk ordlista" som 'förlust av material från yta under inverkan av friktionskrafter' (med anmärkningen: nöting orsakar t ex ändring i ytutseendet genom uppruggning, fiberbrott, färgändring e d). *Utmattning* är 'inverkan på material av en många gånger upprepad last' (anm: utmattning kan leda till sprickbildning, i regel transkristallin sprickning utan kontraktion). *Utmattningsbrott* är 'brott orsakat av utmattning'.

vitvara

FRÅGA: Är det riktigt, som jag har hört ryktas, att *vitvaror* i dag är uttrycket för hushållsmaskiner? För mig står termen bara för linne och vita tyger.

SVAR: Tidigare betydde *vita varor* eller *vitvaror* blekt bomulls- eller linnevävnad, till exempel damast och dräll. I Svenska språknämndens "Från rondell till gräddfil" står det att uttrycket sedan 1969 också används för elektriska hushållsartiklar som spisar, kylskåp, diskmaskiner. En stickprovundersökning bland TNCs personal visar att många av de unga endast känner till den nyare betydelsen, medan de äldre känner till båda.

Etymologifrågor**boolesk algebra**

FRÅGA: Heter det *boolesk* eller *boolsk* eller *Boole's algebra*?

SVAR: Skriv *boolesk algebra*. I "TNCs Skrivregler" står det att adjektiv som är avledda av personnamn skrivs med liten bokstav om förledets karaktär av egennamn förflyktigats eller om avledningen har blivit mycket vanlig.

syning, sugning

FRÅGA: I TNC 84 "Plast- och gummiteknisk ordlista" står termen *syning* som avrättad term efter *vakuumbildning*. Det verkar vara en konstig term i sammanhanget. Vad har den för historia?

SVAR: Det står fel i TNC 84! *Syning* ska vara *sugning*!

Formfrågor**CD-ROM-plural**

FRÅGA: Hur skriver man *CD-ROM* i plural?

SVAR: När det gäller CD, CD-ROM och dylikt måste man precisera vad man menar. Man bör inte skriva *CD* utan efterled. Skriv antingen *CD-*

ROM-spelare eller *CD-ROM-skiva*. Då slipper man problem med pluralformen.

hushålla

FRÅGA: Heter det "jag *hushållar*" eller "jag *hushåller* med resurserna"?

SVAR: Det heter "jag *hushållar*, *hushållade*, har *hushållat*" eftersom verbet *hushålla* böjs svagt och regelbundet. Att en del säger *hushåller* beror på att böjningen av *hålla* har färgat av sig på *hushålla*.

neuron

FRÅGA: I datorsammanhang talar man om *neuronätverk* och *neuroner*. Alla säger *neuronen* men i SAOL står det *neuronet*. Vad ska man säga?

SVAR: Neuron i datorsammanhang har fått sitt namn därför att det efterliknar nervcellerna i människans nervsystem. Det finns således inte någon anledning att ändra på genus; *ett neuron* bör det heta.

Anledningen till att somliga använder fel genus är förmodligen påverkan från andra ord som till exempel *en neutron*.

nylon

FRÅGA: Skriver man *nylon* med liten bokstav fast det är ett varunamn? Skriver man det med liten bokstav även om det är till exempel *66-nylon*? Jag har även sett att man skriver *Stanyl-46-nylon* – kan det vara riktigt?

SVAR: Ursprungligen var nylon ett varumärke, men numera ses det som ett ämnesnamn och skrivs därför med liten bokstav. Detta gäller även för sammansättningar som talar om strukturen, till exempel *66-nylon* (även om *nylon 66* är ett vanligare skrivsätt). *Stanyl* är ett inregistrerat varumärke och det ska skrivas med stor bokstav.

pixel

FRÅGA: Hur böjs *pixel* i bestämd form pluralis?

SVAR: En *pixel*, *pixeln*; flera *pix-*

lar, *pixlarna* (med definitionen 'den minsta del på en bildskärm vars färg eller ljusintensitet kan varieras'). I de fall *pixel* används som måttenhet får det oböjd pluralform: *1 pixel*, *2 pixel*, *3 pixel* och så vidare.

snedstreck

FRÅGA: Ett snedstreck mellan två ord brukar jag tolka som 'eller'. Om det står *grön/gul ledare* borde väl detta tolkas som 'grön eller gul ledare'? Hur skall man skriva om man avser en ledare som är både grön och gul?

SVAR: *Grön/gul* med snedstreck skall rimligen tolkas som 'grön eller gul'. *Grön-gul* med bindestreck bör i första hand tolkas som 'grön och gul', men den tolkningen är inte oomtvistlig. *Gröngul* hopskrivet bör tolkas som 'grönaktigt gul', men inte heller denna tolkning är helt oomtvistlig. Om man vill uttrycka sig på ett sätt som inte kan misstolkas bör man nog skriva *grön och gul*.

Förkortningar**mcg**

FRÅGA: Vad står enheten *mcg* för? Den står i en broschyr från ett läkemedelsföretag angående dosering av infusionslösningar i *mcg per kg per minut*?

SVAR: Det här är ett exempel på hur farligt det är att använda sig av icke vedertagna enheter. Vi har aldrig sett enheten. På läkemedelsföretaget i fråga vågade de inte svara även om de gissade *mikrogram*, men de tyckte det verkade vara en orimligt låg dosering.

SnF₂

FRÅGA: Hur ska den kemiska formeln **SnF₂** utläsas? Någon säger *tennfluorur* men jag har bara hittat *tennfluorid*.

SVAR: *Tennfluorur* har vi aldrig hört talas om och hittar inga belägg för. *Tennfluorid* är det korrekta valet,

Termfrågor i urval

men både SnF_2 och SnF_4 är tennfluorid med olika oxidationsformer av tenn. Menar man just SnF_2 bör man skriva *tenn(II)fluorid*, där den romerska tvåan anger vilket oxidationstal tenn har. SnF_4 skrivs *tenn(IV)fluorid*.

Ordvalsfrågor

avväxlingselement

FRÅGA: Vi tillverkar lättbetongblock med ett slags avväxlingsstänger eller vad man nu ska kalla dem – kanske avväxlingsstål? Det är stänger men vi bockar dem och svetsar saker på dem. Kan TNC hjälpa till?

SVAR: Det bör i alla fall inte heta *avväxlingsstål*. Benämningen *stål* bör man använda för själva materialet och inte för något som är gjort av stål. Å andra sidan är *stång* en formvara, dvs 'en för konstruktionsändamål avsedd vara med viss måttbestämd formgivning, som mer eller mindre tydligt kvarstår efter bearbetning och hopfogning till den färdiga sakvaran', (enligt TNCs "Ord och Uttryck"). Benämningen *element* skulle kunna stå för den sakvara som är tillverkad av formvaran stång. Med andra ord föreslår TNC *avväxlingselement*.

brukare

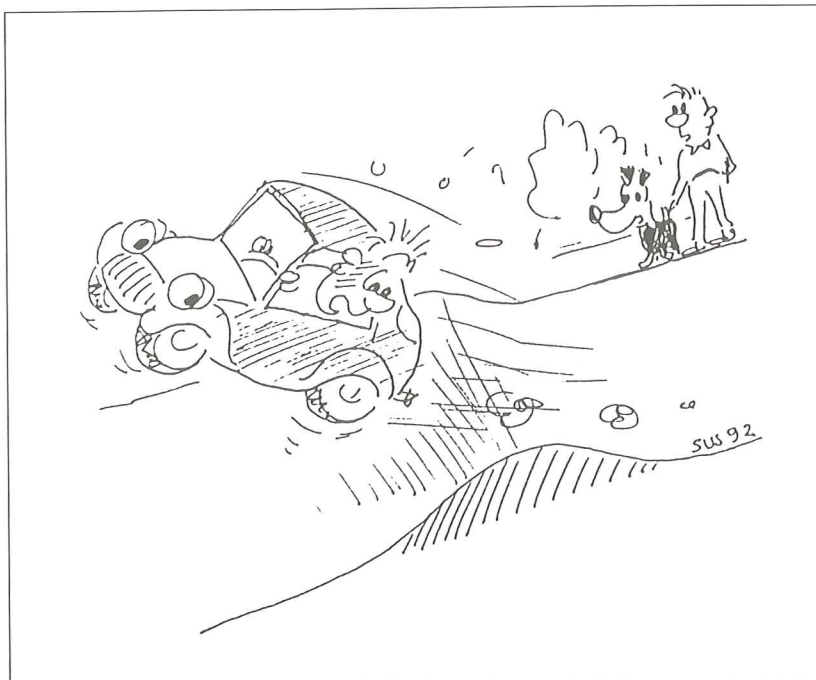
FRÅGA: Finns det något bra uttryck som täcker hyresgäster, bostadsrättsinnehavare m m för både bostadslägenheter och lokaler? Skulle man kunna använda ordet *brukare*?

SVAR: *Brukare* går i och för sig bra, men *nyttjanderättshavare* är mera exakt och härur ur *nyttjanderätt*, en fastighetsrättslig term definierad i TNC 89 "Plan- och byggtärmer 1989".

datorspel

FRÅGA: "Svensk ordbok" skriver *datspel* och SAOL *datorspel*. Vad vill TNC rekommendera?

SVAR: Den mest korrekta termen är *datorspel* eftersom det handlar om ett spel som spelas på en dator. Det är inte fråga om att spela med data. Sedan är det nog så att *datspel* ändå är vanligare i talspråket.

Lågfartsgata.

dispergerat vatten

FRÅGA: Kan man säga *suspenderat vatten* när det är vatten som är dispergerat i olja?

SVAR: Nej, en *suspension* är en dispersion av fasta partiklar i vanligtvis vätska. En *dispersion* är en blandning av fasta partiklar, vätskedroppar eller gasbubblor i vätska eller gas. Säg *dispergerat vatten*.

elektromagnetik

FRÅGA: Vi ska slå ihop två avdelningar här på Chalmers och den nya avdelningen ska ägna sig åt teknisk tillämpning av elektromagnetism. Nu vill vi ha ett bra namn på den nya avdelningen. På engelska ska den heta (avdelning för) *Applied Electromagnetics*. Men vad ska den heta på svenska? Vårt förslag är *Avdelningen för elektromagnetik*. Går det? Med efterledet *-ik* vill vi att folk ska fatta att det är teknisk tillämpning som det är fråga om. På KTH finns till exempel "Avdelningen för fotonik".

SVAR: Ja, det låter bra. Det verkar som *-ik* (som ursprungligen betyder 'lära') har fått en utvidgad betydelse och ibland också innefattar den tekniska tillämpningen av vetenskapen i

fråga. Som namn är det mycket bra tycker vi, men ni måste vara medvetna om att det är nyskapat och inte självklart förrän ni förklarat det; en del "översätter" nog *-ik* annars till '-lära'.

högupplösningsteve eller skarpteve

FRÅGA: Ska man säga *högupplösningsteve* eller *högskarpeteve*?

SVAR: *Högupplösningsteve* är den mest precisa och fackmän emellan den mest korrekta termen. *Skarpeteve* är en bättre populär term än *högskarpeteve*.

lågfartsgata och betonggris

FRÅGA: Vad heter en gata som har bulor, räfflor eller annat för att hindra att man kör för fort? Och vad kallas de betongklumpar som man blockerar vägen med?

SVAR: TNC rekommenderar *lågfartsgata* ('gata eller del därav, försedd med farthinder'), en term som används av Trafiksäkerhetsverket. Betongklumparna har en rad inofficiella namn. På Stockholms gatukon-

tor sade de *evor* och skrattade, men kunde inte komma på något mer officiellt namn. I Nynäshamns kommun säger de *betongsuggor* eller *betonggrisar*. Officiellt namn i kataloger är *barriärelement*. I en katalog finns kanske upphovet till de många grisklingande namnen. Där står nämligen "Barriärelement, modell Kul-tingen".

migration och permeation

FRÅGA: Heter det *migration* eller *migrering*? Finns termen *permeation*? Jag hade för mig att det hette *permeabilitet*.

SVAR: Både *migration* och *migrering* finns. Det kan finnas en betydelskillnad mellan sådana här termer, så att de som slutar på *-ation* är resultatet av en process, medan de som slutar på *-ering* är själva skeendet, processen. I just det här fallet verkar det emellertid inte vara någon uppenbar skillnad mellan ordformerna. *Migrering* är dock lite vanligare.

Permeation finns. Det är processen när något tränger igenom något och inte samma sak som *permeabilitet* som ju är egenskapen, 'genomtränglighet' eller 'genomsläpplighet'.

prefix

FRÅGA: Jag har hört att det finns nya prefix för stora och små tiopotenser. Vilka är de?

SVAR: I oktober 1991 fastställde SIS en standard, SS 01 61 26, där de nya prefixen fanns med. De är *zetta*, betecknat Z, för 10^{21} , *yotta*, Y för 10^{24} , *zepto*, z för 10^{-21} och *yokto*, y för 10^{-24} . Man skriver till exempel 1 yottagram, 1 Yg, och 1 zeptojoule, 1zJ.

Översättningsfrågor

ceramic wool

FRÅGA: Det finns ett isoleringsmaterial som kallas *ceramic wool* på engelska. Finns det någon svensk

motsvarighet till termen, på samma sätt som *glass wool* översätts till *glasull*?

SVAR: Vi har inte lyckats hitta något belägg för den här termen, men det finns många andra termer där *ceramic* översätts med förledet *keram-* eller adjektivet *keramisk*. Vi föreslår *keramull*.

EÖS, EEA och EWR

FRÅGA: Det som heter *EÖS*, *Det europeiske økonomiske samarbeidsområde*, på norska, *EEA*, *European Economic Area* på engelska och *EWR*, *Europäischer wirtschaftlicher Raum* på tyska – vad heter det på svenska och franska?

SVAR: På svenska heter det *EES*, *Europeiska ekonomiska samarbetsområdet* och på franska heter det *EEE*, *Espace économique européen*.

final consumer

FRÅGA: Skall man översätta *final consumer* och *ultimate consumer* med *slutkonsument*? Är en slutkonsument något annat än en vanlig konsument?

SVAR: Konsumenten är ju den slutliga användaren av en vara. *Konsument* borde räcka.

harmonized European standard

FRÅGA: Vad heter *harmonized European standard* på svenska?

SVAR: *Harmoniserad europeisk standard*.

in vitro och in vivo

FRÅGA: Ett EG-direktiv har titeln "Minimum-standard for laboratories working with foot and mouth disease virus in vitro and in vivo". Hur översätts *in vitro* och *in vivo*?

SVAR: På laboratoriefackspråk heter det *in vitro* och *in vivo* även på svenska. Uttrycken betyder ungefär "i provrör" eller "utanför den levande

organismen" respektive "i den levande organismen". (*Foot and mouth disease* är *mul- och klövsjuka*.)

increment och incremental computer

FRÅGA: Vad betyder *increment* och *incremental computer* och vad säger man på svenska?

SVAR: *Increment* betyder ökning, tillskott och *incremental computer* heter *inkrementell dator*. Det är en dator där man huvudsakligen har inkrementell representation, dvs representation där förändringar i variablerna representeras i stället för variablerna själva.

interoperability

FRÅGA: I en EG-text förekommer översättningarna *interoperabilitet* och *samverkansförmåga* växelvis för engelskans *interoperability*. Vilken term är den etablerade och rekommenderade?

SVAR: I den senaste utgåvan av "Dataordboken" har man enbart *samverkansförmåga* som motsvarighet till engelskans *interoperability*, och det är en rekommendation som det finns anledning att följa. Dessutom har danskarna valt *samarbejdsevne*, och de brukar ju annars inte vara rädda för att välja anglosaxiska termer.

krympfilm och sträckfilm

FRÅGA: Vad heter *krympfilm* och *sträckfilm* på engelska?

SVAR: *Shrink film* och *stretch film*.

PROM

FRÅGA: Vad heter *PROM* på svenska och hur böjer man ordet?

SVAR: *PROM* kan översättas med *programmerbart läsminne*, men det uttrycket är mer en förklaring än en levande fackterm. Som fackterm får man nog acceptera *PROM* eller *PROM-minne*. Om man väljer den senare varianten slipper man problem med böjningen; annars blir det *PROM-en* och *PROM-ar*.

laptop computer och notebook computer

FRÅGA: Finns det några svenska bra termer för *laptop computer* och *notebook computer*?

SVAR: *Laptop computer* översätts vanligen med *portföljdator* – det tycks vara etablerat. *Notebook computer* har översatts med *knä dator*, *anteckningsblocks dator* i fackpressen, och på TNC har det diskuterats om *trekilos dator* och *A4-dator* kan vara bättre termer. *Pärmdator* är ett annat förslag, som inte är så dumt. I Finland betyder de finska motsvarigheterna *portföljdator* respektive *anteckningsblocks dator* – med den skillnaden att de finska termerna är korta och behändiga. I Norge översätts termerna inte så ofta, men *notatblocks dator* har varit aktuellt. Man kan förmoda att detta är dagsländetermer för den nya generationen av bärbara datorer och att det kanske inte är värt besväret att försöka finna två besläktade, men ändå särskiljande termer. Stanna vid *portföljdator* för *laptop computer* och *mindre portföljdator* för *notebook computer*.

recipient

FRÅGA: Vad heter *recipient* på engelska (den sjö som tar emot föroreningar)?

SVAR: En *recipient* behöver ju nödvändigtvis inte vara en sjö även om det oftast är ett vattendrag man menar. Det svenska *recipient* översätts ibland med det engelska *recipient*. Är det just en sjö eller annat vattendrag det handlar om kan man lika gärna säga *receiving water* som

Portföljdator.

är tydligare. Det svenska *recipient* har en snävare betydelse än det engelska, som inte är någon specifik miljöterm utan kan betyda mottagare i största allmänhet. Därför skadar det inte att precisera sig lite mer på engelska.

sköljtät

FRÅGA: En kapslingsklass för elektriskt material heter *sköljtät* på svenska. Vad heter det på engelska?

SVAR: Det heter *splash-proof*.

virtual reality

FRÅGA: Finns det någon vedertagen översättning till *virtual reality*, dvs när man med en speciell handske och särskilda glasögon kan uppleva att man befinner sig i ett rum eller en miljö som inte finns?

SVAR: Ett företag som säljer sådana här ”verkligheter” använder termen *virtuell verklighet*. Den har också fått genomslag i fackpress. Om man oroar sig för att *virtuell* är svår-begripligt kan man förklara det med *skenbar*. Facktermen bör dock vara *virtuell verklighet*.